

**Ιδεολογικές αποχρώσεις στους οθωμανικούς χαρακτήρες του
διηγήματος του Γεωργίου Βιζυηνού «Ποίος ήταν ο φονεύς του
αδελφού μου»**

**Ideology nuances in ottoman characters of Yeorgios Vizyinos'
short story: "Who was my brother's murderer"**

Ιωάννης Μ. Μπακιρτζής

Λέκτορας Τ.Γ.Φ.Π.Π.Χ. του Δ.Π.Θ.

impakirt@bscc.duth.gr

Abstract

In the short story of *Yeorgios Vizyinos* entitled: "*Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου*" (*Who was the murderer of my brother*), author narrates a tragedy of his own family, which tragedy was his brother's *Christakis* death. During interrogations intended to investigate the crime, *Vizyinos* met with an aristocracy origin and high range officer of the Ottoman Ministry of Justice (actually the brother of *Kâmil*, the real perpetrator of *Christakis*' homicide) and had a very interested conversation with him; along that discussion the two men had the opportunity to express and deploy each other their own personal opinion about politics and contemporary political evolutions in the Ottoman Empire. The officer revealed to *Vizyinos* that he was already an active member of the newly established Young Turks' Party and such a statement was the motive for this article to describe and analyze the issues of political ideas in the Ottoman Empire, as well as the political agitations which provoked through adopting those new identities.

Key words: Young Turkish Party, Young Ottomans, Tanzimat, Reform, Investigator, Ministry of Justice, Dervishes, Russo-Turkish War 1877-1878

Με την τραγωδία της δολοφονίας του αδελφού του ο Βιζυηνός ένωσε ένα βαρύτατο πλήγμα. Γυρίζοντας από την ξενιτειά μαθαίνει ότι ο Χρηστάκης τους έπεσε νεκρός με δόλιο τρόπο, ενώ ο φονιάς του παραμένει ασύλληπτος. Η μητέρα του τον παρακαλεί να τη βοηθήσει να βρει και να εκδικηθεί το δολοφόνο του αδικοσκοτωμένου της. Ο δολοφόνος τελικά αποκαλύπτεται κι είναι ο ίδιος άνθρωπος που η μητέρα είχε σώσει, περιθάλπει ακόμη και κοιμήσει στο στρώμα του νεκρού παιδιού της. Γύρω απ' την τραγική αυτή υπόθεση

συνυφαίνεται η παράλληλη ιστορία του δολοφόνου Κιαμήλ που καταρρέει εν τέλει υπό το βάρος της αποκάλυψης της πράξης του. Ορθότατη είναι η διαπίστωση ότι το παρόν διήγημα αποτελεί και ψυχολογική και κοινωνιολογική ανάλυση μιας ρωμέϊκης οικογένειας που ζει στην Οθωμανική αυτοκρατορία στο τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, κατ' αντιπαραβολή προς μιαν αντίστοιχη μουσουλμανική οικογένεια και βέβαια ότι στόχος αυτής της ακρίβειας είναι αφ' ενός η ρεαλιστική θεμελίωση του διηγήματος, αφ' ετέρου η ενίσχυση του κύρους του χαρακτήρα που αφηγείται την ιστορία, του Γιωργή¹.

Σε μια παλιότερη ανάγνωση του Γεωργίου Βιζυηνού, ο Κωνσταντίνος Κόντος θεώρησε την παρέκβαση στο κείμενο του διηγήματος *Ποῖος ἦτον ὁ φονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ μου*, που αφορά στο κίνημα των Νεοτούρκων, άσκοπη και άτοπη αλλά ευτυχώς σύντομη². Από τη δική μας οπτική γωνία η παρέκβαση είναι δυστυχώς σύντομη και δε μας επιτρέπει, στο βαθμό ανάλυσης που θα θέλαμε τουλάχιστον, ν' αντιληφθούμε την τοποθέτησή του διηγηματογράφου σ' ένα τόσο σημαντικό ιστορικό ζήτημα όπως είναι οι ιδεολογικές ζυμώσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία του 19^{ου} αιώνα. Κι απ' αυτή όμως την ελάχιστη αναφορά μπορούμε να διακρίνουμε μια συνολική αντίληψη επί του ζητήματος.

Ας αρχίσουμε όμως με μια γενικότερη συμμετρία που εμφανίζονται στη διάρθρωσή τους η ρωμέϊκη κι η μουσουλμανική οικογένεια του διηγήματος, που αναπαριστώνται στο παρόν της αφήγησης· κατ' αρχάς οι δύο μητέρες που περνούν ανώνυμες, ίσως για να μην επισκιάσει το όνομα την ιδιότητα· κατά δεύτερον, έχουν αμφοτέρους από δύο αρσενικά παιδιά, ο Γιωργής κι ο Μιχαήλος αφ' ενός, ο Κιαμήλ κι ο Εφέντης ανακριτής (ανώνυμος κι αυτός) αφ' ετέρου³. Η συμμετρία όμως είναι φαινομενική, τουλάχιστον ως προς το Βιζυηνό, και τον Εφέντη ανακριτή κι ως ένα σημείο, ως προς το Μιχαήλο και τον Κιαμήλ.

Οι δύο μητέρες εκφράζουν απόλυτα το παρελθόν της παραδοσιακής δόμησης της οικογένειας στην αυτοκρατορία προ των μεταρρυθμίσεων του 19^{ου} αιώνα. Αγράμματες κι οι δύο έχουν την ουσιαστική τους διαφορά στο θρήσκευμα. Αλλά κι αυτό είναι δυνατό να παραβλεφθεί από τη συναισθηματική επαφή και σχέση (76-77). Η διείσδυση του εθνικισμού και των νέων ιδεολογημάτων, φαινόμενο κυρίως των ανωτέρων στρωμάτων των αστικών κέντρων, δεν έχει αγγίξει, απ' όσο διακρίνεται, την Οθωμανή μητέρα, και τούτο αντιβαίνει στη γενικευτική θέση του Βιζυηνού που παρατηρεί: *Τοῦτο ἦτον ὅλως διόλου ἀπροσδόκητον. Οἱ Τοῦρκοι, ἰδίως ἐν μεγαλοπόλεσιν, ὄχι μόνον δὲν κατοικοῦν ὑπὸ μίαν μὲ χριστιανοὺς στέγην,*

¹ Μιχάλης Χρυσανθόπουλος, *Γεώργιος Βιζυηνός - Μεταξὺ φαντασίας καὶ μνήμης*, Αθήνα 1994, 72.

² Κωνσταντίνος Κόντος, Γεώργιος Βιζυηνός, *Το Νέον Κράτος*, 18, (Έτος Γ', Φεβρουάριος 1939), 1619-1629, 1629.

³ Χρυσανθόπουλος, *Γ. Βιζυηνός*, ό.π., 79.

άλλ' οὐδ' εἰς τὴν αὐτὴν συνοικίαν τοὺς ἀνέχονται. (76)⁴. Μαζί οι δυο γυναίκες θα περιπλανηθούν στους δρόμους της Πόλης και θα δουν τ' αξιοθέατα, την Αγιασοφιά που ήταν κοντά τους, το *Vefa Meydanı* και την Παναγία στο Μπαλουκλή (78). Ας προσέξουμε ακόμη την επίσκεψή στην πύλη του *Top Kapı*, για να διαπιστώσουμε την ισχύ της προφορικής παράδοσης στη φάση του προφορικού επικοινωνιακού πολιτισμού έναντι της γραφής. Η μητέρα του Βιζυηνού δε μπορεί να διαβάσει τι γράφει η επιγραφή στο υπέρθυρο, είναι όμως πεπεισμένη για το περιεχόμενό της, γιατί γνωρίζει τι μεταδίδει η 'αλάνθαστη' προφορική παράδοση η οποία επιβεβαιώνεται μέσ' απ' τα γεγονότα, κατά την άποψή της (78). Ακόμη κι η κοινή πίστη στις προφητείες της τσιγγάνας που τους λέει τη μοίρα, δείχνει το ενιαίο πολιτιστικό υπόστρωμα των δύο γυναικών σε κοινές καταβολές μύθων και δεισιδαιμονιών (81-84). Το συμπέρασμα της δυνατής σχέσης και της εφικτής συμβίωσης ανήκει στην Οθωμανή μητέρα: ...*δύο κακοὺς ἀνθρώπους δὲν τοὺς χωρεῖ οὔτε ὅλη ἡ οἰκουμένη· ἐνῶ χίλιοι καλοὶ ἄνθρωποι κάμνουν «μουχαμπέτι» καὶ μέσα εἰς ἓνα καρυδότσουφλο!»* (79).

Η σχετικότητα της συμμετρίας των άλλων αγοριών των δύο οικογενειών, Μιχαήλου και Κιαμήλ, ἐγκείται στην κοινή αφετηριακή βάση αλλά τη διαφορετική κατάληξή τους. Ο Μιχαήλος συντεχνίτης και με δικό του ραφτάδικο κάποια στιγμή αργότερα, είναι ένας εύθυμος κι απλοϊκός χαρακτήρας με χαμηλό επίπεδο μόρφωσης. Είναι χαρακτηριστικός τύπος μικροεπαγγελματία της θρακικής υπαίθρου με σεβασμό στη μάνα ακόμη και στις ιδιότροπες απαιτήσεις της. Ο Κιαμήλ ξεκινά κι αυτός ως συντεχνίτης όμως οι προσωπικές δυσκολίες κι η γενικότερη συγκυρία τον οδηγούν σ' ένα ιδιότυπο κοινωνικό περιθώριο, όχι μόνο ως παραβάτη του νόμου αλλά κι ως δερβίση ενός ακραίου τάγματος. Η κατάληξή του δείχνει και την ασυμμετρία του με το Μιχαήλο.

Η κυριότερη όμως ασυμμετρία είναι εκείνη του Εφέντη ανακριτή και του ίδιου του Βιζυηνού. Η εξωτερική ταύτιση συμπεριφοράς κι αμφίεσης, εν τέλει και της εγγραμματοσύνης, δεν επαρκεί για την άφιξη των δύο χαρακτήρων σε κοινό πολιτισμικό αποτέλεσμα. Στον Γιωργή η επιρροή της Δύσης είναι αυθεντική κι ουσιαστική, στον Εφέντη

⁴ Το κείμενο του διηγήματος κι οι αναφορές σ' αυτό, από το Π. Μουλλάς εκδ. *Βιζυηνός Γ. Μ., - Νεοελληνικά διηγήματα*, ανατύπωση Α' 1986. Ενδιαφέρουσα στο σημείο αυτό είναι η αναφορά στο μύθο για τον τάφο του Παλαιολόγου και του «αράπη» που τον σκότωσε. Πρέπει να είναι ντόπιος κωνσταντινουπολίτικος μύθος, πιθανώς οθωμανικός, αφού η περιήγηση γίνεται με πρωτοβουλία των Οθωμανών που φιλοξενούν την οικογένεια Βιζυηνού και σε σημεία που η μητέρα του Κιαμήλ μάλλον επιλέγει. Πάντως στο *Vefa Meydanı* υπάρχει *türbe* (μαυσολείο) του *Şeyh Muslihuddin Vefa*, εξ Ικονίου, ο οποίος εγκαταστάθηκε στην Πόλη μετά την άλωση κι ήταν εξαιρετικά δημοφιλής. Από τα φιλανθρωπικά ιδρύματά του ελάχιστα επέζησαν στο χρόνο. Για τα βιογραφικά του στοιχία βλ. İsmail Hakki Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, τ. III, Ankara 1951, 353. Εκτός όμως από τον *türbe* υπάρχει στην ίδια περιοχή και το *Vefa Kilise Cami*, μια κομνη Βυζαντινή εκκλησία, μάλλον Άγιος Θεόδωρος, που χτίστηκε μεταξύ 10^{ου}-12^{ου} αιώνα, με κάτοψη οκταγωνική. Κάποια τμήματά της ενδέχεται να είναι νεότερα. Τα ψηφιδωτά της σώζονταν πριν μερικές δεκαετίες αλλά σήμερα είναι καλυμμένα με σοβάδες. Βλ. σχετικά Murat Belge, *İstanbul gezi rehberi*, İstanbul 1994, 110.

κατά το μάλλον ή ήτον επιφανειακή. Χρειάζεται πρόσφορο έδαφος για να οδηγήσει η ενδυμασία και σ' αλλαγή συμπεριφοράς - ο Εφέντης είναι *φραγκοφορεμένος* (84), ο Γιωργής *πορεύεται ἀλά φράγκα* (77), επισημαίνει πολύ εύστοχα ένας νεότερος μελετητής⁵.

Αν παρακολουθήσουμε όμως από πιο κοντά τη συζήτηση των δύο ανδρών, τότε οι διαφορές γίνονται εναργέστερα κατανοητές: *Ήτον ή πρώτη φορά καθ' ήν έβλεπον τόν Έφέντην είς τόν οϊκόν του. Ύστερον από τόσους αγώνας υπέρ ήμῶν, δίκαιον τὸ νὰ δειχθῶ πρὸς αὐτὸν ὅσον οϊόν τε φιλοφρονητικὸς καὶ εὐγνώμων, πρὸ πάντων ἀφοῦ έβλεπον πόσον ήθύμει διὰ τὴν ἀκαρπίαν τῶν αγώνων εκείνων. Έκάθησα λοιπὸν παρ' αὐτῶ καὶ ήρξάμεθα οϊκείως συνδιαλεγόμενοι ἐπὶ διαφόρων θεμάτων, κυρίως πολιτικῶν. Όταν ἐν τῇ ρύμη τοῦ λόγου τὸν ήρώτησα τί φρονεῖ περὶ τοῦ κόμματος τῶν λεγομένων Νεοτούρκων ἐν Κωνσταντινουπόλει, έγερθεὶς έκλεισε τὴν θύραν τοῦ δωματίου.*

-Έγώ, είπε, φίλε μου, ἀνήκω είς τὸ προοδευτικὸν τοῦτο κόμμα.

Εἶτα έξαγωγὸν τοῦ θυλακίου του ἐν κλειδίον, ήνοιξε τὸ ὄπισθεν τῆς θύρας, ἐντὸς τοῦ τοίχου έκτισμένον έρμάριον, καὶ έξακολουθῶν νὰ ὀμιλῇ,

-Η ταπεινή μου γνώμη είναι, είπεν, ὅτι οἱ συντηρητικοὶ είναι στάσιμοι, ή δὲ στασιμότης δὲν είναι πρόοδος.

Καὶ ταῦτα λέγων, έξήγαγεν ἐκ τοῦ ταμείου καὶ έφερε νὰ παραθέσῃ ἐνώπιόν μου ἐπὶ τοῦ σοφᾶ ἕνα δίσκον. Μία «χιλιάρικη», δύο ποτήρια, καὶ μερικὰ πιατάκια πλήρη πιστακίων, σταφίδων καὶ ζαχαρωτῶν εὐρίσκοντο ἐπὶ τοῦ δίσκου.

- Έννοῶ λοιπόν, έξηκολούθησεν ὁ Έφέντης, καθεζόμενος ἀπέναντί μου, ἐννοῶ ν' ἀφήσωμεν τὰ παλαιὰ καὶ σκουριασμένα καὶ νὰ έμφορηθῶμεν νέου πνεύματος, νέων ιδεῶν.

Καὶ ταῦτα λέγων ἐπλήρωσε τὰ πρὸ ήμῶν ποτήρια μετὰ μεγάλης δεξιοτήτος. Τότε παρετήρησα, ὅτι τὸ νέον πνεῦμα δι' οὔ οἱ Νεότουρκοὶ έμφοροῦνται, ήτο – οἰνόπνευμα!

Έγνώριζον, ὅτι πολλοὶ τῶν Έφέντηδων τὸ «τσούζουσιν» ήροκρυφίως. Ἀλλὰ ποτὲ δὲν ήδυνάμην νὰ φαντασθῶ, ὅτι ἄνθρωπος ἐν σχετικῶς βραχὺ διαστήματι ήδύνατο νὰ πῆ περὶ τὴν μίαν ὀκὰν «μαστίχας» καὶ τοῦτο ἄνευ ὕδατος!

Όταν ήλθον νὰ μᾶς προσκαλέσωσιν είς τὸ δεῖπνον καὶ είδον τὸν καλὸν εκείνον ἄνθρωπον παραπαίοντα ἀπὸ τοίχου είς τοῖχον, τότε ἐννόησα διατὶ τὸ είς ὃ ἀνήκε κόμμα καρκινοβατεῖ μόνον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς προόδου, καὶ μοὶ ήλθεν ὄρεξις νὰ γελάσω (86-7).

Η συζήτηση γίνεται το καλοκαίρι του 1881, κατά τις χρονολογικές εκτιμήσεις του γράφοντος, ο ρωσοτουρκικός πόλεμος είναι παρελθόν και το χαμιτικό καθεστώς έχει κάνει τα πρώτα ουσιαστικά βήματα προς τη σταθεροποίηση και τον απολυταρχισμό. Οι δυτικές

⁵ Χρυσανθόπουλος, Γ. Βιζυηνός, ὀ.π., 79-80.

πολιτικές επιρροές ήταν ο φόβος του σουλτάνου που φρονούσε ότι θα κατέκλυζαν την αυτοκρατορία και θα διέφθειραν τους υπηκόους του, ανατρέποντας και τον ίδιο. Κατέβαλε λοιπόν κάθε προσπάθεια για να εμποδίσει την επίφοβη αυτή διάβρωση⁶. Η καχυποψία και το απειράριθμο των κατασκόπων αναγκάζουν τον Εφέντη να κλείνει τις πόρτες ακόμη κι όταν βρίσκεται στο σπίτι του και θέλει να αποκαλύψει τα πολιτικά του φρονήματα. Ο Βιζυηνός όμως είναι έμπιστος, είναι ‘άνθρωπος της Δύσης’ κι απέναντί του ο Εφέντης αισθάνεται άνετα. Οι ρωμιοί σαν και τον Γιωργή, που ασπάζονται τις αρχές του δυτικού πολιτισμού, δεν υπάρχει περίπτωση να δημιουργήσουν υπόνοιες συνεργασίας με το καθεστώς ή μη συναντίληψης στην οδό της προόδου.

Στο σημείο αυτό ο Βιζυηνός προχωρεί στην επίμαχη ερώτηση, *...τι φρονεί ό Έφέντης περι τοῦ κόμματος τῶν λεγομένων Νεοτούρκων*. Η χρήση του όρου ‘Νεότουρκοι’ δημιουργεί κάποιες δυσκολίες, εφ’ όσον εντάχθηκε στο νεοελληνικό λεξιλόγιο αρκετά αργότερα, όποτε προτείνεται η χρήση της ν’ αποδοθεί στο γεγονός πως ο Βιζυηνός ερμήνευε στενότερα την έννοια ‘Οθωμανός’, επειδή προφανώς γνώριζε τους ‘τουρκικούς’ στόχους του κινήματος και προέβλεπε την εθνικιστική του εξέλιξη⁷. Κάτι τέτοιο όμως φαίνεται αρκετά δύσκολο για δύο λόγους. Ο πρώτος αφορά στο ότι ο Βιζυηνός χρησιμοποιεί τον όρο ως *terminus technicus* και θα ήταν δύσκολο να παραβλέψει την ορθή ονομασία, για να επιχειρήσει ν’ αποδώσει τους πραγματικούς σκοπούς του κινήματος. Θα αποτελούσε γι’ αυτόν ανακρίβεια σε σχέση με ιστορικά γεγονότα και όρους. Ο δεύτερος είναι, ότι οι εθνικιστικοί στόχοι των Νεοοθωμανών βρίσκονταν ακόμη στη φάση μιας εκκόλαψης την οποία πιθανόν, ο επί μακρόν απουσιάζων στην Ευρώπη Βιζυηνός, όπως ακόμη και πολλοί Έλληνες που ζούσαν στην αυτοκρατορία, δεν είχαν καταφέρει ξεκάθαρα να διαγνώσουν.

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά. Το κίνημα των Νεοοθωμανών ήταν ένα νεωτεριστικό ‘δημοσιογραφικό’ κίνημα, λόγω του ότι συγκροτήθηκε κυρίως από δημοσιογράφους κι αγωνίστηκε μέσα από τον Τύπο κι αρχικά από την πρώτη ανεξάρτητη εφημερίδα *Tercüman-i Ahval* (Ερμηνευτής των γεγονότων). Εκ των συντακτών της ήταν κι ο

⁶ Έλλη Σκοπετέα, *Η Δύση της Ανατολής - Εικόνες από το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα 1992, 17.

⁷ Χρυσανθόπουλος, Γ. *Βιζυηνός*, ό.π., 80. Για να στηριχθεί μάλιστα η άποψη, υπάρχει παραπομπή στο Στέφανο Α. Κουμανούδη ο οποίος, στη *Συναγωγή Νέων Λέξεων - υπό των λογίων πλασθεισών από της αλώσεως μέχρι των καθ’ υμάς χρόνων*, Αθήνα 1998, στο λήμμα νεο- Τουρκικός, σημειώνει ότι η λέξη συναντάται για πρώτη φορά στον ελληνικό γραπτό λόγο σε δημοσίευμα της «Ακρόπολης» της 15^{ης} Αυγούστου 1888 κι η λέξη «Νεότουρκοι» σε δημοσίευμα της ίδιας εφημερίδας της 3^{ης} Οκτωβρίου 1895, 693. Προφανώς ο Κουμανούδης αναφέρεται σε γραπτά κείμενα εις την ελληνικήν κι εκδεδομένα στην Ελλάδα κι όχι σε αντίστοιχα στην Οθωμανική αυτοκρατορία, που καταγράφουν τη λέξη έτι παλαιότερον.

ιδρυτικός παράγων του κινήματος, ο δημοσιογράφος Sinasi (1860)⁸. Κύριο κίνητρο της δράσης των ανθρώπων αυτών ήταν η επιθυμία αντίδρασης στην προϊούσα παρακμή της αυτοκρατορίας αλλά η επικριτική διάθεση που απέπνεαν τα άρθρα τους, σύντομα προκάλεσε την αντίδραση της εξουσίας. Ενδεικτικό της απήχισής τους είναι ότι έγιναν γνωστοί και στους αναλφάβητους, επειδή τα κείμενά τους διαβάζονταν υψηλόφωνα στα καφενεία.

Η αντίδραση όμως εις βάρος τους εκ μέρους της εξουσίας σύντομα πήρε δραστική μορφή με μέτρα απαγόρευσης κυκλοφορίας εφημερίδων και επιβολής προστίμων και φυλάκισης με ειδικό εκδοτικό νόμο του 1864. Αυτή η εξέλιξη κατέστησε εντονότερη την επιθυμία για καλύτερη οργάνωση του κινήματος και το καλοκαίρι του 1865 σε μια εκδρομή στο δάσος *Belgrad* της Κωνσταντινούπολης αποφασίστηκε να ιδρυθεί μυστική οργάνωση με μέλη τους: Mehmed, *Kayazade Reşat*, *Menapirzade Nuri*, *Suphi Paşazade Ayetullah*, *Namik Kemal* και *Refik*⁹. Όλοι αυτοί ήταν άνθρωποι που ασπάζονταν τον *alafranca* τρόπο ζωής κι ανήκαν στις υψηλές βαθμίδες της γραφειοκρατικής ιεραρχίας. Επίσης, είχαν το κοινό σημείο της αντίθεσης στη βίαιη εισαγωγή των μεταρρυθμίσεων από τον σαντραζάμη *Ali*, χωρίς όμως οι απόψεις τους να συμπίπτουν πάντα για τον ακριβή τύπο του πολιτεύματος που επιθυμούσαν. Προοδευτικά τα μέλη του κινήματος έφτασαν τον αριθμό των 245 και συμμετείχαν σ' αυτό κι άλλες διακεκριμένες προσωπικότητες, όπως ο *Şirvanizade Rüşti*, ο *Zabtiye Naziri* (υπουργός Αστυνομίας), *Mustafa Asım* κι ο *Midhat paşa*, ενώ διαπιστώνεται ότι είχαν σχέσεις μ' αυτό ο διάδοχος Μουράτ κι ο τότε πρίγκηπας Αμπντουλχαμίτ.

Η δημιουργία συνταγματικών μοναρχικών πολιτευμάτων στην περίμετρο της αυτοκρατορίας, στην Αφρική (Αίγυπτο, Τυνησία) και τα Βαλκάνια (Ρουμανία, Σερβία) επηρέασε τις προτιμήσεις των ιθυνόντων της κίνησης στην κατεύθυνση της συνταγματικής μοναρχίας. Η στοχοθεσία των Νεοοθωμανών και της προσπάθειάς τους εκινείτο περισσότερο στην ιδεολογική και προπαγανδιστική δράση παρά σε οργανωμένη κίνηση προς την κατάληψη της εξουσίας. Κύριο ζητούμενο ήταν ο περιορισμός της αυθαιρεσίας του σουλτάνου μέσω ενός Συντάγματος¹⁰.

Εξ απόψεως ονόματος οι Νεοοθωμανοί είναι περισσότερο γνωστοί ως Νεότουρκοι (*Genç Türkler*) κι ένα ποσοστό απ' αυτούς τους ίδιους αυτοπροσδιορίζεται με τον όρο *Jeune Turquie*. Επειδή όμως η χρήση των όρων *Genç Türk* και *Genç Türkiye* προκάλεσε

⁸ Ali Budak, Fransız devrimi'nin Osmanlı'ya armağanı: gazete Türk basınının doğuşu, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Vol. 7/3, Ankara Summer 2012, 663-681, 679.

⁹ Ramazan Hurç, Osmanlılarda Son Devir Fikir Hareketleri, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, issue 2 1997, 263-275, 268.

¹⁰ Sina Akşin, Siyasal tarih (1789-1908), *Türkiye Tarihi (Osmanlı Devleti 1600-1908)* τ. 3, İstanbul 1997, 77-188, 143-145.

προβλήματα στο χώρο έρευνας της οθωμανικής ιστοριογραφίας, οι όροι πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο για την καθαυτό Νεοτουρκική κίνηση που εμφανίστηκε μετά το 1889¹¹. Οι πιο πάνω ονομασίες είχαν διαδοθεί στην Ευρώπη πολύ πριν το 1865, την εμφάνιση των Νεοοθωμανών ως οργανωμένης ομάδας και παρέμειναν σ' ευρεία χρήση σ' όλην τη διάρκεια της περιόδου του *Τανζιμάτ* (1839-1876)¹². Ωστόσο, χρησιμοποιούνταν αρκετά ευκαιριακά, ώστε ν' αποτελέσουν καθιερωμένη ονομασία των Νεοοθωμανών. Οι Ευρωπαίοι χρησιμοποιούσαν τον όρο Νεότουρκοι, για να προσδιορίσουν τους νέους σε ηλικία Τούρκους που γνώριζαν γαλλικά, βρέθηκαν στην Ευρώπη ως φοιτητές ή ταξιδιώτες και προσπαθούσαν να μιμηθούν την ευρωπαϊκή νοοτροπία με τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Η γενίκευση του όρου έφτασε στο σημείο να περιλαμβάνει όλους τους Οθωμανούς πολιτικούς που επιθυμούσαν, γενικώς, κάποιο είδος μεταβολής είτε ήταν συντηρητικοί είτε προοδευτικοί¹³.

Ο Γάλλος συγγραφέας *Ubicini* χρησιμοποίησε, το 1855, τον όρο *Jeune Turquie* για τον *Kibrisli Mehmed* ο οποίος στόχευε σε μεταρρυθμίσεις, επιστρέφοντας σε παλαιότερες μεθόδους, και την ομάδα των συντηρητικών που στηριζόταν στο μοντέλο του *Ahmed Vefik* κι η δράση της χρονολογείτο απ' την περίοδο του σουλτάνου Μαχμούτ Β'. Οι τρεις πρωτεργάτες του Τανζιμάτ, ο *Ali*, ο *Reşid* κι ο *Fuad* ήταν οι τύποι του 'Νεοτούρκου' της εποχής τους με χαρακτηριστικό την προώθηση με τον έναν ή άλλο τρόπο της γραμμής ενός επιφανειακού εκδυτικισμού¹⁴.

Ο Αμερικανός μισσιονάριος *Van Lennep*, σημείωνε ότι «υπάρχει ένα κόμμα το οποίο περιλαμβάνει νέους ανθρώπους που σπούδασαν στην Ευρώπη και μπορεί να ονομαστεί 'Νέα Τουρκία' και του οποίου ο στόχος κι η προσπάθεια ήταν η εφαρμογή μιας ριζικής μεταρρύθμισης σ' όλους τους τομείς του διοικητικού συστήματος. Αυτοί πιστεύουν ότι ο Κορανικός νόμος που αφορά σε υλικά ζητήματα, δεν ανταποκρίνεται πλέον στις ανάγκες της ανθρωπότητας. Υποστηρίζουν επίσης ότι δεν πρέπει να ταυτίζεται η θρησκεία με το κράτος και ισχυρίζονται ότι το κράτος πρέπει να στηριχθεί στο ευρωπαϊκό μοντέλο για να ανανεωθεί

¹¹ M. Hóκρό Hanioplu, *The Young Turks in opposition*, Oxford University Press New York 1995, 71.

¹² Είναι χαρακτηριστικό ότι στον ευρωπαϊκό Τύπο βρίσκουμε πληθώρα περιπτώσεων χρήσης του όρου Νεότουρκοι ακόμη και για σαφείς περιπτώσεις πολιτικής δράσης των Νεοοθωμανών. Καταγράφουμε ενδεικτικά μία από αυτές: στην ανταπόκριση από την Κωνσταντινούπολη, με ημερομηνία 9 Νοεμβρίου 1877, οι κινήσεις των ομοϊδεατών του εκθρονισθέντος σουλτάνου Μουράτ, προς επαναφορά του στο θρόνο, καταγράφονται ως ενέργειες του κόμματος της 'Νέας Τουρκίας'. Βλ. σχετικά *The war correspondence of Daily News 1877*, London ²1878: *Constantinople, November 9th: The party of Murad has been stirring, and on Friday and Saturday last the Government took the precaution of surrounding the Palace of Cheragan, where the late Sultan is confined with soldiers. This movement is attributed to the Young Turkey party, though is it is difficult to see what they would be at.*, 609.

¹³ Roderic H. Davison, *Osmanli imparatorluğun 'da reform 1856-1876*, c. 1, İstanbul 1997, 199.

¹⁴ Davison, *ό.π.*, 199.

και να αναγεννηθεί εξολοκλήρου». Ο Van Lennep σημείωνε εξάλλου ότι πολλοί ταύτιζαν εσφαλμένα την αντιπολίτευση αυτή με το επίσης αντιπολιτευόμενο ετερόδοξο τάγμα των *Kizilbas*.

Για να είμαστε σαφέστεροι ανέφερε πως υπήρχε ένα κόμμα συνιστάμενο από νέους με σπουδές στην Ευρώπη που μπορεί να ονομαστεί 'Νέα Τουρκία' που εκπροσωπεί την άποψη, ότι είναι αναγκαίο να υπάρξει συνολική και ριζοσπαστική μεταρρύθμιση σ' όλους τους τομείς της διοίκησης, όπως και στις θεμελιώδεις αρχές και στο καθ' όλον πνεύμα της κυβέρνησης. Επίσης, διατείνονταν ότι ο κώδικας πολιτικής δικονομίας του Κορανίου δεν εξυπηρετούσε πλέον τις ανάγκες της οθωμανικής κοινωνίας, κατά συνέπεια, κράτος και θρησκεία δεν έπρεπε, εφεξής να ταυτίζονται, ενώ το κράτος όφειλε να ανασυσταθεί και ν' ανανεωθεί εκ βάθρων, επί τη βάση ενός ευρωπαϊκού μοντέλου μ' ένα εντελώς νέο νομικό σύστημα και νέες μεθόδους διαχείρισης της δικαιοσύνης. Πολλοί έκαναν το σφάλμα να συγχέουν τη θρησκευτική κίνηση μ' εκείνη της 'Νέας Τουρκίας', τάσεις που διέφεραν μεταξύ τους κι ως προς τα πρόσωπα κι ως προς τους στόχους, αν και, αναμφίβολα, είχαν σχέσεις αλληλοϋποστήριξης¹⁵.

Σε μίαν άλλη κατηγοριοποίηση ο *Ubicini* θεωρεί ότι άλλη είναι η 'Νέα Τουρκία' της εποχής του Μαχμούτ Β' απ' εκείνη του Αμπνουλμετζίτ· στην πρώτη περίπτωση επικρατεί βέβαια η άποψη της προσέγγισης με την Ευρώπη όμως χωρίς να διαρραγεί η συνέχεια της παράδοσης, ήταν μ' άλλα λόγια συγχρόνως ανανεωτές και συντηρητικοί. Επίσης είχαν την άποψη ότι για να ευδοκιμήσει το *Tanzimat* στη συνείδηση της χώρας, έπρεπε δεν έπρεπε να είναι προϊόν εισαγωγής αλλά μεταρρύθμιση δίχως την κυριολεξία του όρου, μ' άλλα λόγια επιστροφή σε πατρογονικά αρχέτυπα που, εξαιτίας δύο αιώνων αναρχίας και αταξίας, είχαν απορρυθμιστεί.

Οι επίγονοί τους, αντίθετα, επιθυμούσαν ή καλύτερα ονειρεύονταν μια Τουρκία ευρωπαϊκή, δίχως να λαμβάνουν υπ' όψιν όλη τη θρησκευτική και ...*λησμονούσαν ότι δεν άλλαζαν απλώς το σκηνικό μιας όπερας αλλά ένα ολόκληρο κοινωνικό καθεστώς...*¹⁶. Ακόμη υπάρχει κι η άποψη ότι τον όρο χρησιμοποίησαν οι ηγέτες της φανατικής πτέρυγας του ουλεμάδων προκειμένου να χαρακτηρίσουν τον εαυτό τους. Μια μεταγενέστερη γενιά ιστορικών επέτεινε τη σύγχυση ακόμη περισσότερο αποδίδοντας το χαρακτηρισμό ακόμη και για τους σουλτάνους Αμπντουλμετζίτ, Μαχμούτ Β' και Σελήμ Γ' και για τον *Midhat paşa* ο οποίος μάλιστα θεωρήθηκε ως και ηγέτης των φανατικών Πανισλαμιστών που είχε σκοπό να

¹⁵ Henry J. Van Lennep, *Travels in little-known parts of Asia Minor*, τ. 1, London 1870, 32.

¹⁶ Abdolonyme Ubicini, *La Turquie actuelle*, Paris 1855, 161-162.

πολεμήσει τους Πανσλαβιστές¹⁷. Αν όμως ο όρος Νεότουρκος έχει κάποιο περιεχόμενο για την περίοδο του Τανζιμάτ αυτό είναι η σημασία με την οποία χρησιμοποιήθηκε από τις περισσότερες ευρωπαϊκές εφημερίδες, το αντίθετο του 'Παλαιότουρκος', τον όρο που περιέγραφε τους ανθρώπους που ως ένα βαθμό είχαν εκδυτικισμένη σκέψη¹⁸.

Υπ' αυτήν ακριβώς την έννοια ο Βιζυηνός συμπαρομαρτεί τους εκδυτικισμένους Οθωμανούς σε μια παράταξη-κόμμα στο οποίο ανήκει κι ο εν λόγω Εφέντης-ανακριτής. Από την εξαρχής συμμετοχή του υπουργού της Αστυνομίας *Mustafa Asim* στη Νεοοθωμανική κίνηση μετά το 1865, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το συγκεκριμένο υπουργείο (*Nezaret-i Zartıye*) στελεχώθηκε με ανθρώπους που, είτε κόμιζαν από πριν τις Νεοοθωμανικές ιδέες ή τις απέκτησαν εκεί και σε μια από τις δύο περιπτώσεις πρέπει να εντάξουμε τον Εφέντη-ανακριτή του Βιζυηνού.

Για το διαχωρισμό των Οθωμανών-Τούρκων σε νέους και παλαιούς υπάρχει κι η προγενέστερη από το 1881 και το Βιζυηνό μαρτυρία του Κ. Λουρεντζή, από το 1878 ήδη: *Ἦνα δὲ καλῶς ἐννοήσῃ ὁ ἀναγνώστης ταύτην, ἥτις κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας διετάραξε τὴν πρωτεύουσαν, (αναφέρεται στη διαδήλωση της 12/24 Μαΐου 1877 εξ αφορμής της πτώσης του Αρδαχάν στους Ρώσους) δέον νὰ ὑπενθυμίσωμεν αὐτῷ ὅτι ἐν Τουρκίᾳ δύο ὑπάρχουσι κόμματα, τὸ τῶν παλαιοτούρκων, ὅπερ ἐστὶν ἀφωσιωμένον εἰς τὰς ἀρχαίας τουρκικὰς παραδόσεις καὶ ἐχθρὸν παντὸς εὐρωπαϊκοῦ νεωτερισμοῦ. Εἷς τῶν ἐχόντων μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν ἡγετῶν τούτου εἶναι καὶ ὁ Ρεδίφ πασσᾶς· καὶ τὸ τῶν Νεοτούρκων ὅπερ ζητεῖ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Τουρκίας διὰ συνταγματικῶν θεσμῶν, τοὺς ὁποίους παρὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἀρύεται· ὁ Μιδχὰτ πασσᾶς, αὐτουργὸς τοῦ κατὰ τὸ 1876 ἐγκαινιασθέντος συνταγματικοῦ πολιτεύματος, ἦν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ ἀρχηγέτης αὐτοῦ»¹⁹. Εν ἐνὶ λόγῳ, η ευρωπαϊκού τύπου συνταγματική νομιμότητα θα αποτελούσε την ασφαλιστική δικλείδα της μεταβολής κι ίσως τον εκσυγχρονισμό του συγκεντρωτισμού, αν δεν ανακοπτόταν για μια γενιά από τη χαμητική απολυταρχία.*

Ακόμη κι η συγκατοίκηση του φανατικού σοφτά, Κιαμήλ με το Νεοοθωμανό αδελφό του, ενώ αρχικά δίνει την εντύπωση της αντίφασης, αποτελεί την εξατομίκευση μιας συνύπαρξης, ενίοτε σύμμαχης ενίοτε αντίπαλης σε συλλογικό επίπεδο, εντός της Οθωμανικής

¹⁷ Σε πολύ μεταγενέστερη περίοδο στην ελληνική βιβλιογραφία ο *Midhat paşa* χαρακτηρίζεται ηγέτης των «Νεοτούρκων», βλ. σχετικά Μ. Π. Κοντογιάννης, *Τουρκία και Τούρκοι*, εν Αθήναις 1924, 83-84, με τη σημείωση όμως ότι διαφοροποιείται τελείως κατὰ τὰ αἰσθήματα καὶ κατὰ τὴν ἠθικὴν καθόλου ἄζιαν πρὸς τοὺς ἐξωλεστάτους ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι συνεκρότησαν εἰς τὰς ἡμέρας μας τὴν συμμορίαν τῶν Νεοτούρκων, καὶ ἡ ὁποῖα ἐμφανισθεῖσα ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἐπέδιώξε δῆθεν νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἔργον του.

¹⁸ Davison, *Osmanlı imparatorluğu'nda reform*, ὁ.π., τ. 1, 174.

¹⁹ Κωνσταντῖνος Ε. Λουρεντζής, *Ἱστορία του Ρωσο-τουρκικοῦ πολέμου*, Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, ἐκδίδεται ὑπὸ Ἱπποκράτους Μαργαρίτου καὶ Κωνσταντίνου Αγόρα, Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1878, 175.

κοινωνίας. Αξίζει να παρακολουθήσουμε αυτή την περίεργη σχέση ιερατείου και προοδευτικών και πάλι από τον αυτόπτη Λουρεντζή: *Ἀλλ' ὁ Μιδχὰτ πασσᾶς πλείστους διετήρησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀπαδοῦς, προπάντων δὲ μεταξύ τῶν ἱεροσπουδαστῶν (σοφτᾶ), ὧν οἱ πλειότεροί εἰσιν ἔνθερμοι ὀπαδοὶ τῆς Νέας Τουρκίας. Οὗτοι προπαρασκευάσαντες ἄλλοτε τὴν πτώσιν τοῦ Ἀπτούλ-Ἀζίζ, ἡ ἐπιτυχία τῆς ὁποίας ἐνέπνευσεν αὐτοῖς τὸν πόθον νέας ἐξεγέρσεως, οὐδὲν ἐκαραδόκουν, ἢ τὴν εὐκαιρίαν, καθ' ἣν ἐπωφελοῦμενοι τὴν γενικὴν δυσἀρέσκειαν, ἐφελκύσαντες δὲ πρὸς ἑαυτοὺς τὸν λαόν, διὰ τινος ἀκαταγωνίστου διαδηλώσεως ἀνέτρεψαν τὸν Ρεδιφ πασσᾶν καὶ ἐπανάφερον ἐν τοῖς πράγμασι τὸν ἑαυτῶν ἠγέτην. Πρὸ πολλοῦ οἱ ἱεροσπουδασταὶ ἐξηρέθιζον τὸν λαὸν διεγείραντες τὸ ἐξαφθὲν ἤδη μῖσος αὐτοῦ, παρρησία δὲ ζητοῦντες τὴν κατάργησιν τοῦ ὑπουργείου. Ἀλλ' ὁ Ἀπτούλ-Χαμίτ ἀναπολῶν ὅτι παραπλησία τις ἀπαίτησις ἐγένετο ἢ προανάκρουσις τῆς ἐκθρονίσεως τοῦ θεοῦ αὐτοῦ ἐκώφευσεν εἰς τὰς αἰτήσεις αὐτῶν.*²⁰

Οἱ δυο γιοι τῆς οθωμανικῆς οικογένειας συνεπῶς, ὁ Κιαμήλ κι ὁ Εφέντης, αποτελοῦν τυπικούς εκπροσώπους τῶν ιδεολογικῶν διεργασιῶν τῆς οθωμανικῆς πολιτικῆς τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 19^{ου} αἰῶνα καὶ συμβάλλουν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ομάδων ποὺ εκπροσωποῦν, στὸν περιορισμὸ τῆς μοναρχίας, τὴν ἀμυνα στὴν εδαφικὴ συρρίκνωση τῆς αυτοκρατορίας καὶ τὴ γένεση τοῦ τουρκικοῦ εθνικισμοῦ στὸ στάδιο ποὺ ὁ *Namik Kemal* προσδιορίζει με τὴ χρήση τῆς ἔννοιας *Vatan* (πατρίδα)²¹.

Ἡ ἀοριστία καὶ ἡ σύγχυση γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἐκδυτικισμοῦ ποὺ επικρατοῦσε στους κόλπους τῶν Νεοοθωμανῶν πιστοποιεῖται ἀπὸ τὴ συνέχεια τῆς συζήτησης τοῦ Εφέντη με τὸ Βιζυηνό. Ἡ ἐπίκληση τοῦ νέου πνεύματος καὶ τῶν νέων ιδεῶν, συνοδεύεται ἀπὸ τὴν κατάχρηση ἀλκοόλ, ὡς νὰ πρόκειται αὐτὴ νὰ εἶναι μέρος τῶν μεταρρυθμίσεων²². Βεβαίως, ἡ κατάληξη τῆς συζήτησης, ἡ μέθη τοῦ Εφέντη δὲν ἐκφεύγει τοῦ καυστικοῦ σχολίου τοῦ Βιζυηνού, ὅτι τὸ νέο πνεῦμα τῶν Νεοοθωμανῶν δὲν εἶναι παρά οἰνόπνευμα.

Ἡ χρήση τοῦ ἀλκοόλ κατὰ μιὰ ἔννοια ἀπέτελεσε ἐκδήλωση εγκατάλειψης τῶν παλιῶν περιορισμῶν τῆς θρησκείας, ὅπως καὶ ἡ μὴ τήρηση τῆς νηστείας τοῦ Ραμαζανιού. Οἱ πράξεις αὐτὲς νοηματοδοτοῦνταν ὡς συμβολικὴ ἀντίσταση κι ἐπανάσταση κατὰ τοῦ θρησκευτικοῦ κατεστημένου καὶ χαρακτήριζαν μεγάλο μέρος τῶν προοδευτικῶν κύκλων. Ὁ *De Amicis* με τὸ ὄφος τῆς ευθυμολογίας γενίκευσης υποθέτει ὅτι, ... *ἂν ἡμέραν τινα αἴφνης καὶ διὰ μιᾶς κατέπιπεν ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως νεφέλη σκότους πυκνή, καὶ μετὰ μίαν ὥραν ἔλαμπεν ὁ*

²⁰ Λουρεντζής, *Ἱστορία τοῦ Ρωσο-τουρκικοῦ πολέμου*, ὁ.π., 175.

²¹ Bernard Lewis, *The emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press 1961, 339.

²² Αξίζει ἐδῶ νὰ σημειώσουμε τὴν παρατήρηση τοῦ Μ. Χρυσανθόπουλου, *Γ. Βιζυηνός μεταξύ φαντασίας καὶ μνήμης*, ὁ.π., 80, ὅτι ὁ Εφέντης επιχειρηματολογεῖ ταυτολογώντας «ἡ ταπεινὴ μου γνώμη εἶναι, εἶπεν, ὅτι οἱ συντηρητικοὶ εἶναι στάσιμοι, ἢ δὲ στασιμότης δὲν εἶναι πρόοδος (87).

ἥλιος ἀπροσδοκίτως, θὰ ἐφωρῶντο πενηντακισχίλιοι τοῦρκοι μὲ τὴν φιάλην εἰς τὸ στόμα.²³ Μη λησμονούμε ὅτι ὁ κατ' ἐξοχὴν μεταρρυθμιστὴς σουλτάνος, ὁ Ἀμπντουλμετζίτ, πέθανε σχετικὰ νέος ἀπὸ τὸ ποτό. Σε μια συνάντησή του ἐπίσης ὁ προαναφερόμενος συγγραφέας με νεαρό προοδευτικὸ υπασπιστὴ του σουλτάνου, μεταφέρει τὴν ἀδιαφορία του τελευταίου γιὰ τὸ Ραμαζάνι ἀλλὰ καὶ τὴν ταραχὴ του μὴ πιαστεῖ ἐπ' αὐτοφώρῳ νὰ το παραβιάζει: «'Ἄλλ' ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἢ θύρα ἠνοίχθη, καὶ αὐτὸς ἔκαμε κίνημα τόσο βίαιον νὰ κρύψη τὸν καθαίσκον, ὥστε τὸν ἔχυσε σχεδὸν μεταξὺ τῶν ποδῶν του»²⁴. Ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν Ὀθωμανῶν βέβαια παραμένει πιστὴ στις παραδόσεις του Ἰσλάμ καὶ τὴς εἶναι ἀδιανόητες τέτοιες 'βλάσφημες' παρεκκλίσεις. Οἱ Νεοοθωμανοὶ ἀναγκάζονται νὰ κάνουν τὴς 'καταχρήσεις' τους ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστῳ, γιὰ νὰ μὴ προκαλέσουν. Ἡ συνολικὴ ωριμότητα τῆς ὀθωμανικῆς κοινωνίας νὰ δεχθεῖ τὸν ἐκδυτικισμό, κρίνεται καὶ ἀπὸ τέτοιες λεπτομέρειες ποὺ ἀποδίδουν τόσο τὸ βάθος τῶν ἀλλαγῶν οἱ ποῖες προσιωνίζονται, ὅσο προσμετροῦν καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀντίδρασης ποὺ ἐγείρεται ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν «Παλαιοτούρκων».

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θεωροῦμε ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα τὴν ἐπέκταση τῶν ὄσων ἀναφέρθηκαν ἀνωτέρω γιὰ τὴ χρήση τοῦ ἀλκοόλ καὶ τὴν τήρηση τῶν νηστειῶν ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ἐκκοσμίκευσης τοῦ κράτους καὶ στὴν περίπτωση τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἐκφραστὴ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν ποὺ, ταυτόχρονα, ἀνέλαβε καὶ τὸ πρακτικὸ ἐγχεῖρημα τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς Τουρκίας, τοῦ Μουσταφά Κεμάλ. Τὴ χρονιά ποὺ ὁ Βιζυηνὸς συναντᾶτο με τὸν ἐφέντη-ἀνακριτὴ, στὴν Κωνσταντινούπολη, γεννιόταν στὴ Θεσσαλονίκη ὁ δημιουργὸς τῆς σύγχρονης Τουρκίας. Πέραν ἀπὸ τὸ μεταρρυθμιστικὸ τοῦ ἔργο, οἱ βιογράφοι τοῦ ἐπεσήμαιναν πάντοτε τὴν ἀδυναμία τοῦ Κεμάλ στο ποτό, αἰτία, ἐξᾶλλου καὶ τοῦ θανάτου του. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἰδιωτικότητα τῆς διασκέδασης ποὺ ἐπέλεγε ὁ ἰσχυρὸς ἄνδρας τῆς νέας Τουρκίας, υπήρξαν καὶ περιπτώσεις ποὺ ἡ πρόκληση γιὰ ἓνα Μουσουλμάνο τῆς δημόσιας χρήσης τῆς ἀπαγορευμένης οὐσίας, χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ ἐπισημανθεῖ ἡ υπέρβαση τῆς ἰσλαμικῆς ἠθικῆς ἀπὸ τὸ νέον ἄνθρωπο τῆς Τουρκικῆς Ρεπουμπλικανικῆς Δημοκρατίας, ἀδέσμευτο πλέον ἀπὸ τὸ «σκοταδιστικὸ» ὀθωμανικὸ παρελθόν.

Ἀν συνοψίσουμε λοιπὸν τὰ ψήγματα ἀπὸ τὴ συζήτηση τοῦ Βιζυηνοῦ με τὸν ἀνώτερο Ὀθωμανὸ ὑπάλληλο, τὰ συμπεράσματα εἶναι σαφῆ ἀπὸ τὴν τελευταία εἰκόνα τῆς ὁποίας ὁ συμβολισμὸς μεταφέρεται με μιὰ γενικευμένη κρίση γιὰ τὸ σύνολο τῆς πορείας τῶν νεοοθωμανικῶν ἐπαγγελιῶν. Στὸ τέλος ὁ Εφέντης μεθυσμένος παραπαίει ἀπὸ τοῖχο σε τοῖχο, τὴς ἀργόσυρτα ἐξελισσόμενες σχεδόν, ἀμετακίνητες δομές τῆς κοινωνίας. Τὸ κόμμα τοῦ καρκινοβατεῖ μόνον τοῦ στο δρόμο τῆς προόδου, μέχρι οἱ ἰδεολογικῆς ζυμώσεις νὰ

²³ Ἐντμόντο Ντε Ἀμίτσις, *Ἡ Κωνσταντινούπολις*, χ.χ., χ.τ., 149.

²⁴ Ντε Ἀμίτσις, *ὁ.π.*, 152.

ολοκληρωθούν και να λάβουν νέα μορφή, οριστική και τελεσίδικη αυτή τη φορά, στο καθαυτό κόμμα των Νεοτούρκων το 1889.

Βιβλιογραφία

- Akşin Sina, Siyasal tarih (1789-1908), *Türkiye Tarihi (Osmanlı Devleti 1600-1908)* τ. 3, İstanbul 1997, 77-188.
- Belge Murat, *İstanbul gezi rehberi*, İstanbul 1994.
- Budak Ali, Fransız devrimi'nin Osmanlı'ya armağanı: gazete Türk basınıının doğuşu, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Vol. 7/3, Ankara Summer 2012, 663-681.
- Davison H. Roderic, *Osmanlı imparatorluğu'da reform 1856-1876*, c. 1, İstanbul 1997.
- Hanioplu ήόκρό M., *The Young Turks in opposition*, Oxford University Press New York 1995.
- Hurç Ramazan, Osmanlılarda Son Devir Fikir Hareketleri, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, issue 2 1997, 263-275.
- Κοντογιάννης Μ. Π., *Τουρκία και Τούρκοι*, εν Αθήναις 1924.
- Κόντος Κωνσταντίνος, Γεώργιος Βιζυηνός, *Το Νέον Κράτος*, 18, (Έτος Γ', Φεβρουάριος 1939), 1619-1629.
- Λουρεντζής Ε. Κωνσταντίνος, *Ιστορία του Ρωσσο-τουρκικού πολέμου*, Μετάφρασις εκ του Γαλλικού, εκδίδεται υπό Ιπποκράτους Μαργαρίτου και Κωνσταντίνου Αγόρα, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1878.
- Lenner Van Henry J., *Travels in little-known parts of Asia Minor*, τ. 1, London 1870.
- Lewis Bernard, *The emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press 1961.
- Μουλλάς Π. εκδ. Βιζυηνός Γ. Μ., - *Νεοελληνικά διηγήματα*, ανατύπωση Α' 1986.
- Ντε Αμίτσις Εντμόντο, *Η Κωνσταντινούπολις*, χ.χ., χ.τ..
- Σκοπετέα Έλλη, *Η Δύση της Ανατολής - Εικόνες από το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*», Αθήνα 1992.
- The war correspondence of Daily News 1877*, London ²1878.
- Ubicini Abdolonyme, *La Turquie actuelle*, Paris 1855.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, τ. III, Ankara 1951.
- Χρυσανθόπουλος Μιχάλης, *Γεώργιος Βιζυηνός - Μεταξύ φαντασίας και μνήμης*, Αθήνα 1994.